

Matarengi - Posten

Medlemsblad No 14

Maj månad år 2015

Matarengi Forskarförening

Se 957 31 Övertorneå

info@matarengi-ff.se

I redaktionen: Elisabeth Jönsson, Ragnar Sannemalm, Vega Kihlström och Ann-Kristin Sundelin

Utsikt över Hietaniemiselet från Bäckeästa. Enligt uppgift är vattenståndet ca 1,5 meter över det normala vid fotografitillfället 20 augusti 1974.
Foto: Bildarkivet NKFC

Ordföranden har ordet

Efter en snörik vinter i större delen av Norrbotten är snösmältningen i full gång och vi går med snabba kliv mot sommar. Det återstår att se hur vårfloden blir när snösmältningen sätter igång i fjällen. Islossning, tippning när isen går och vårflod är dagliga samtalsämnen i bygden under våren. Isproppar och höga vårflöden har ibland orsakat stora skador för befolkningen. Att så varit fallet sedan långt tillbaka i tiden omvittnar bl.a. Antti Mikkelinpoika Keksis kväde om vårfloden 1677.

Torsdagsträffarna som vi anordnat i vinter har i regel varit välbesökta med tillskott av några entusiastiska nya släktforskare. Studiecirkeldeltagarna har valt att avsluta torsdagsträffarna den 7 maj, vilket är ett par veckor tidigare än vi gjort förr om åren. När våren går över i försommar med ljusa sommarnätter är det andra aktiviteter som lockar, vilket är förståeligt efter en lång mörk vinter med snö och kyla. I slutet av maj kan man fortfarande hålla på med skidåkning i fjällen medan det är dags att börja förbereda ”vårbruket” vid kusten. Själv har jag förflyttat mig ner till Blekinge redan under första halvan av april för att möta våren och får på det sättet ett extra långt ”sommarlov”.

Förutom torsdagsträffarna har vår forskarförening i samverkan med Nordkalottens Kultur- och Forskningscentrum (NKFC) haft öppet hus under släktforskningens dag. Temat var släktforskning i Norden och vår medlem Tomas Simu berättade om och visade hur man kan söka i finska arkiv och vad som finns tillgängligt via internet, för intresserade åhörare. I vår bygd är det många som har förfäder som varit bosatta eller har sina rötter på östra sidan om Torne- och Muonio älvar.

Torsdagsträffarna kommer vi att återuppta i september. Vilket datum det blir avgörs senare. Då är det älgjaktstider och en del andra höstaktiviteter som man får ta hänsyn till, men mörka höstkvällar lockar inte till uteaktiviteter på samma sätt som ljusa försommarkvällar.

I detta nummer av Matarengi Posten kan ni läsa intressanta artiklar som Per-Olof Snell och Östen Bucht skrivit. Ett stort tack till er som publicerar artiklar och till redaktionen som sammanställt medlemsbladet.

Med tillönskan om en fortsatt härlig vår och en skön sommar!

Thomas Wahlberg

Information

Matarengi Forskarförening har sin lokal i Forskarsalen, NKFC-huset, Matarengivägen 24, 957 31 Övertorneå.

Forskarträffarna fortsätter som tidigare varje torsdag kl. 18.00 i forskarsalen hösten 2015. Kursstart för höstterminen 2015 meddelas senare.

Styrelsen för Matarengi Forskarförening

Ordförande: Thomas Wahlberg

1:e vice ordförande: Ragnar Sannemalm

2:e vice ordförande: Arne Hietala

Styrelseledamot/kassör: Bror-Erland Härmä

Styrelseledamot/sekreterare: Elisabeth Jönsson

Ersättare:

Ingrid Fryksell

Tomas Simu

Marianne Rantapää

Vega Brännvall

Medlemsavgift för 2015-16

Styrelsen för Matarengi Forskarförening hoppas på fortsatt stöd från medlemmarna under år 2015. Besök vår hemsida <http://www.matarengi-ff.se/> och delta i våra aktiviteter. Som medlem får du tillgång till Erik Wahlbergs släktforskning på hemsidan <http://erikwahlberg.se/> via internet. Om du tidigare varit medlem och än inte betalt din medlemsavgift för innevarande år eller är ny som medlem kan du göra det enligt nedan. Uppge alltid namn, postadress och gärna e-postadress. Tidigare medlemmar som ännu inte betalt medlemsavgiften kommer att få påminnelse via mail.

Medlemsavgiften inbetalas på bankgiro Swedbank 5715-0831:

150:00 kr/medlem

200:00 kr/familj

200:00 kr/organisation

Birkarlarna på Oravaisensaari och deras anförvanter

Per-Olof Snell

Birkarlar fick i mitten av 1200-talet kungligt brev på att ha *lapparne med all skatt och allt laxfiske* mot att de gav kronan en taxa. Utöver rätten att beskatta lapparna fick de även rätt till handel med dem i Torne och Kemi lappmarker samt vid de fiskrika fjordarna vid BerendtsHAV. Lax, torsk, rockor, hälleflundror och torkade gäddor såldes i stora kvantiteter till Mellansverige, medan skinn och hudar främst avyttrades till ryska uppköpare. På Suensaari, där på 1400-talet en naturlig hamn - Tornehamn - bildats, fanns tidigt en marknadsplats som besöktes av köpmän från Sverige, Finland och Ryssland.

Birkarlarna synes tidigt ha anlagt sina gårdar på strategiska platser längs Torneälv som var kommunikationsleden mot lappmarken och Västerhavet. Skatteredovisningen 1539 antyder att de mäktigaste birkarlarnas gårdar fanns på holmar i älven: Suensaari, Oravaisensaari, Revonsaari, Armassaari, Varttosaari och Kylänsaari. På Oravaisensaari fanns på 1500-talet Henrik Larsson, som enligt Scheffreus var den förnämste av birkarlar i Norrbotten på Gustav Vasas tid, och Nils Oravainen som var en mäktig lappfogde och handelsman. De förstod sig inte bara på att tillvarata sina egna utan också Sveriges intressen på Nordkalotten, men de var också maktfullkomliga vilket framgår bland annat av att kung Gustav den 27 augusti 1547 klagade på att *Hendrick i Wojckkala* fördrivit birkarlarna i Kemi socken från den lott de ägde i lappmarken. Fortsatta klagomål fick kungen den 3 juni 1551 att begära fogden i Västerbotten att se till att birkarlarna *Henrick i Wojckkala* och Olof Anundsson i Armassaari inställde sig hos honom. Henrik Larsson som inte följde påbudet skänkte dock 1554 kungen 50 ungerska gulden och 2 guldringar möjligen för att blidka honom.

Wahlberg har redogjort för Vojakkalas birkarlar¹ och invånarna i byn² medan Vuento³ har behandlat ägarskiftet på gårdarna. Båda har huvudsakligen byggt sina utsagor på uppgifter i skattelängder vilket lett till delvis felaktiga tolkningar av släktförhållanden och gårdarnas ägare. På Internet har okritiska släktforskare utvidgat och spridit dessa tvetydigheter vilka efter upprepningar uppfattats som sanna. Man måste dock vara försiktig med slutsatser om den verklighet skattelängderna bygger på. För en korrekt bedömning krävs fler oberoende källor och det saknar man ofta före kyrkböckernas tillkomst i slutet av 1600-talet. Fogdeskrivaren kunde lägga till eller utesluta en skattebetalare rätt nyckfullt under 1500- och början av 1600-talet. Det är därför svårt att utifrån enskilda uppgifter sluta sig till var hemman varit belägna och vilka som var bosatta där. Utgående från karteringen av Nedre Vojakkala 1681⁴, skattelängder, domböcker, samt bomärken har i detta arbete gjorts ett försök att bättre beskriva Henrik Larssons och Nils Oravainens släktkretsar samt ägarskiftet på gårdarna från 1539 fram till 1681 då byn karterades. Utsnitt ur kartan 1681, samt släktkartor med bomärken, visas i figurbilagan.

¹ Erik Wahlberg, Birkarlar och birkarlasläkter i Tornedalen, Tornedalica, 1962, sid. 95-98

² Erik Wahlberg, *Bondeskalden Antti Keksi*, Tornedalica, Luleå, 1988, sid. 130-133.

³ Pertti Vuento, *Vojakkala pirkkamiesten kylä*, 1990.

⁴ FRA, Uudistuskartta, Lappi, LI, Alatornio 3/1, Nedre Vojakkala by. Lantmäteriverket Gävle, Å 24, Y4.

Henrik Larssons familj

Henrik Larsson upptas i längderna 1539-1556. Hans gård om 1 pundland åker och 80 lass äng, där han 1553 hade 33 kor, skall enligt Wahlberg (1962) ha varit Alatalo på den sydligaste ändan av Oravaisensaari. Inga källor har dock funnits som styrker detta. Baserat på kartan 1681 och uppgifter i skattelängder och domböcker synes gården, till vilken hörde strandängar på älvens västra och östra sida, snarare ha funnits i den norra ändan av Oravaisensaari. Bågaskatten på gården, som värderades till 7 markland och 4 öresland, redovisas 1557 av Hans Henriksson medan Henrik Larssons änka Karin svarar för tiondet. Hans Henriksson står fortfarande för skatten 1559 då en bror tillkommit. Brodern synes ha varit Josep som samtidigt står för tiondet. 1561-1569 står Lasse Persson, som synes ha gift sig med änkan Karin, för jord- och bågaskatten samtidigt som det finns två vuxna söner på gården.

Josep Henriksson tycks ha agerat som husbonde på stamhemmanet då han den 7 september 1563 drog upp en tvist i Erik XIV:s nämnd i Stockholm om ett *laxfiske med åker och äng därunder i Wojkala* som hans far uppgavs ha förvärvat av birkarlen Lars Olsson i Pörtenäs.⁵ Köpet hade efter Henrik Larssons död klandrats av kyrkoherden i Piteå Anders Hansson, fogden i Torne Knut Ingesson, underlagmannen Jacob Andersson Grubb och borgmästaren Hans Gammal i Stockholm vilka ansåg sig vara arvsberättigade till det *Cullawesi eller kolkewarpen i Tornio sokn* de beskyllde hustru Karin och sonen Josep på ett bedrägligt sätt hade fått dombrev på. Efter att Josep hade fört ärendet vidare till lagmannen Ture Bielke i Uppsala fick han dombrev på fisket och jorden konfirmerat.

Uppdelningen av Henrik Larssons stamhemman

Vid sommartinget den 16 juli 1563 döms Josep och Hans Henriksson till böter för lönskaläge vilket visar att de ännu var ogifta. När bågaskatten redovisas 1570 är Josep Henriksson husbonde på stamhemmanet där han upptas med en bror. Josep står för redovisningen av hemmanet till Älvsborgs lösen 1571 då förmögenheten uppgår till 1405 mark och det på gården finns 2 hästar, 12 kor, 2 oxar, 6 stutar, 11 får och 3 svin. Vid ett besök i Stockholm den 24 september 1574, tillsammans med kyrkoherden Eskil Andersson och Nils Oravainen, konfirmerar Josep Henriksson med sin fars signet mottagandet av en betalning från fogden Lasse Jonsson i Västerbotten. När Sveriges gräns mot Ryssland efter freden i Teusina fastställdes till att följa bosättningen från Rajajoki upp till Ishavet motiverades Sveriges skatterätt i Enare och Torne lappmark, samt längs kusten från Varanger västerut, i ett brev undertecknat på Torne prästgård den 11 maj 1596.⁶ Bland undertecknarna fanns Josep Henriksson, som nu använde ett eget signet, och brodern Lars som använde faderns signet. Vid denna tid synes Henrik Larssons gård redan ha delats mellan sönerna. Förutom stamhemmanet på Oravaisensaari synes bröderna på 1580-talet besitta tre gårdar på den västra sidan av Oravaisensaari.

⁵ RA, Sandbergiska samlingen KA FF, fol. 24822-24833, *Tvist ang. rätten till en laxkolk med jord i Torne år 1563*.

⁶ RA, Muscovitica 1595-1596, vol. 543.

Kukko och Sammuli

Hans Henriksson, som i längderna 1557-1559 redovisar Henrik Larssons hemman, synes 1589 återkomma i tiondelängden och därefter fram till 1603 redovisar en gård om ½ mantal i Vojakkala. Wahlberg (1962) har antagit att Hans Henriksson var son till Henrik Nilsson Oravainen, men vare sig Hans Henriksson eller hans efterföljare använder någonsin det släktnamnet. Hemmanet tas 1604 över av Henrik Hansson som 1619 delar det med Nils Hansson som synes vara hans bror. Henrik får det blivande Sammuli och Nils får det blivande Kukko. Henrik Hanssons måg Josep Jöransson - född omkring 1607 - som första gången upptas i roteringslängden i Vojakkala 1630 blir 1650 husbonde på svärfaderns gård. Josep Jöransson synes ha varit son till kyrkoherden i Torne Lappmark Georgius Henrici i Niemis där Josep står som husbonde på hemmanet vid utskrivningen den 12 februari 1628. Vid rannsakingen av söner och drängar i Övertorneå 1630 svarar brodern Henrik Jöransson, Yrjänheikki, som senare var klockare och tingstolk i Lappmarken, för hemmanet i Niemis.

På grund av skuldsättning förlorar Josep Jöransson hemmanet i Vojakkala till den förre borgmästaren i Torneå Jöns Mickelsson som står som ägare 1671-1674. Det övergår därefter till dennes svärson Nils Henriksson Rääf. Samuel - **Sammuli** - Andersson som 1692 övertagit hemmanet krävde i en tvist med rådmannen Nils Andersson att två ängar brukade under Oravainen skulle överföras till honom. Nils Andersson skriver i en inlaga till landshövdingen, att ängarna på 1630-talet av lappfogden Lars Henrikssons son Josep sålts till Nils morfar Nils Oravainen och att Samuel Andersson, vars föregångare var Lars Henrikssons brorson, inte kan ha någon rätt till ängar som ingått i Lars Henrikssons hemman. Henrik Hansson skulle enligt detta ha varit Henrik Larssons sonson. Hemmanet om ½ mantal betecknas vid karteringen 1681 D1 och där brukas 1 tunnland, 4 skälsland och 1 ½ kappland åker och 40 lass äng.

Nils Hansson - född omkring 1588 - förblir husbonde på det blivande **Kukko** fram till 1669 då han följs av Henrik Kukko och Johan Henriksson Kukko som är husbönder vid karteringen 1681. Hemmanet om ½ mantal betecknas då C1 och där brukas 4 tunnland, 1 skälsland och 1 kappland åker och 65 lass äng.

Kitti och Frankki

Josep Henriksson, som var skeppare, fogde i Kemi lappmark 1574-1581 och i Torne lappmark 1586-1588, synes på 1580-talet ha anlagt stamhemmanet för Kitti och Frankki. Han var ogift 1579 då han dömdes för lönskaläge. Troligen var han då änkling för att senare ingå nytt gifte eftersom han syns ha haft sönerna Mats, Carl, Nils, Henrik, Josep och troligen även Lars. Mats Josepsson uppges vid roteringen 1637 vara född innan 1577 medan brodern Josep var född omkring 1582. Möjligen var Lars Josepsson - född 1602 - son till Josep Josepsson, men om han var Josep Henrikssons son torde fadern på grund av ålder överlåtit husbonderollen på sonen Mats som från 1599 redovisar gården om 1 mantal med 4 hästar, 18 kor, 3 kvigor, 1 tjur, 5 får och 2 svin. Mats, som var fogde i Kemi lappmark 1607, synes successivt ha köpt ut brödernas andelar i hemmanet och skuldsatt sig. Då han 1642 sista gången redovisas uppges han vara fattig och intet sått på sitt hemman om ½ mantal. Han efterträds av sonen Carl som sista gången redovisas 1675 varefter dottern Anna piga - Anna Carlsdotter - upptas 1681 på hemmanet L1 om ¼ mantal med 6 skälsland och ½ kappland åker samt 21 lass äng. Hemmanet som var pantsatt till borgaren Henrik Eriksson såldes 1691 till Erik Jönsson **Frankki** från Kukkola.

Mats Josepssons hemman om 1 mantal hade 1624 delats så att Mats behöll ½ mantal medan ¼ mantal tillföll Lars Josepsson som finns kvar som husbonde till 1665 då sytninggivaren Henrik Nilsson övertar gården. Henrik efterträds 1678 av änkan Margareta som i mantalslängden 1684 har efterträts av dottern Anna. Vid karteringen 1681 står Henrik Nilsson fortfarande som ägare av hemmanet som betecknas E1 och skattar ¼ mantal. Där brukas då 1 tunnland och 1 kappland åker och 40 lass äng. Hemmanet uppges ha legat i skattvrak innan det 1687 började skattas av Henrik Johansson som 1697 efterträds av änkan Elin innan det 1701 har övergått till Erik Hansson **Kitti** eller Kittilä.

Carl Josepsson hade 1605 övertagit en del av Oravainens stamhemman genom gifte med Elin Nilsson Oravainen. Hustruns proveniens framgår av Canutus Karelius uppbördsresa i lappmarken 1615 där han skriver: *Teno bys länsman klagade på några birkarlar från Torne, och särskilt på en vid namn Carl Josepsson som med våld tagit av en lapp på sin förlidna svärfaders Nils Oravainen fordom lappfogde vägnar, en tysk daler, ett par stövlar, någon fisk och annat föregivandes att lappen honom det var skyldig. När lappen sade att persedlarna var avsedda för kronans skatt svarade Carl att han passade fan på kronans skatt, han ville ha sitt.*⁷

Josep Josepsson - född omkring 1582 - flyttade på 1610-talet som måg till Innala i Kiärsbäck och finns där 1611 då han vid tinget i Torne den 22 juli döms till böter för att i berusat tillstånd ha antastat Lasse Kouris hustru. Han upptas som birkarl 1615 och 1617. Boskapslängden den 20 juli 1620 visar att Josep är husbonde på Innala där han redovisar 1 häst, 1 ox, 1 tjur, 18 kor, 3 kvigor, 15 får och 2 svin.

Nils Josepsson beordrades på landstinget i Torneå 1615 att bosätta sig i lappmarken där han hade hustru och barn. Brodern Mats skulle därför lösa ut honom ur hemmanet.⁸ Vid tinget på Tenoteki marknadsplats den 6 februari 1617 sitter Nils som birkarl i nämnden och konfirmerar tingsprotokollet med sitt bomärke.

Henrik Josepsson i Vojakkala bötfälldes 1614 för att ha lägrat Jöns Nilssons styvdotter. Henrik som är birkarl 1620 har 1623 blivit borgare i Torneå där han finns i borgarlängden med hustru och dotter till 1642. Året därpå synes malmletaren och bruksintressenten Jacob Pfunt ha övertagit gården och Clemets boskap i Torneå.

Benjamin

Lars Henriksson omnämns första gången 1579 då han får böta 40 mark för mökränkning. Han debuterar i tiondelängden 1582 och vid hjälpskatteredovisningen 1599 finns på hans hemman om 1 mantal 3 hästar, 12 kor, 2 oxar, 1 kviga, 1 tjur, 5 får och 2 svin. Lars Henriksson var främst landsköpman och skeppare, men också fogde i Torne lappmark 1585 och i Kemi lappmark 1593-1595. En vidlyftig klagoskrift över fogden i Västerbotten Didrik Ruut, skriven med egen hand och adresserad till hertig Karl, visar att Lars Henriksson var väl bevandrad i det svenska språket.⁹ Vid häradstingen uppträdde han också som tolk. 1614 fick han av Karl IX skattefrihet för gården i Vojakkala och Leppikari laxfiske som belöning för insatser bland annat vid tåget mot Kolahus.

⁷ Isak Fellman, Finska Lappmarken Och Lapparna I, Helsingfors 1910, sid. 462-463.

⁸ RA, Svea Hovrätt, Liber Causarum vol.6 1615, EVI a 2aa:6.

⁹ RA, Topografica, Ständernas besvär R5489, Allmogens besvär Västerbottens län, Torneå och Kalix socken Råneå och Luleå tingslag.

Lars Henriksson var en av de drivande vid grundandet av Torneå stad där han 1623 bosatte sig och sista gången redovisas i borgarrullan 1627 med sönerna Clemet och Josep. 1629 har han efterträtts av änkan Margareta som får $\frac{1}{4}$ mantal medan sonen Lars får $\frac{3}{4}$ mantal i Vojakkala. Lars finns kvar till 1637 då han gick ut som knekt men strax efter avled. 1639 delades hemmanet mellan Lars Larssons änka Brita Jönsdotter som fick $\frac{1}{4}$ mantal och borgaren Erik Jönsson Tysk, gift med Lars Henrikssons dotter Malin, som fick $\frac{1}{2}$ mantal. Vid arvskifte efter Lars Henriksson och änkan Margareta fick sonen Josep på 1630-talet ut sin andel. Mats Larsson, som var länsman i Pyhäjoki och innehavare av Hourula om $1\frac{1}{4}$ mantal, synes ha tagit ut sin arvslott tidigare. Han företräder som förmyndare brodern Lars barn vid tinget den 21 juli 1643. Till svågern Erik Jönsson Tysk sålde Nils Hansson Oravainen den 4 april 1639 hustrun Karins arvslott. Henrik Nilsson i Norrköping, gift med en dotter till Lars Henriksson, och Clemet Larsson i Torneå sålde den 5 september 1640 respektive den 11 juni 1642 sina andelar i hemmanet.¹⁰ Clemet Larsson, gift med en dotter till kopparslagaren Clemet Matsson som från Luleå kommit till Torneå på 1610-talet, pantsatte också Selkäkari till Malin vilket senare ledde till tvister där hans söner figurerar: Mats, på Torpet i Pudas som först var borgare i Umeå och sedan länsman i Torne socken, Lars på Ylitalo i Pudas som var länsman i Torne socken, Hans som varit skrivare i Kengis innan han för Mommorna arbetade i Torneå där brodern Johan var tullnär.

Erik Jönsson Tysk är borgare i Torneå från 1629 till 1644 då han seglar till Stockholm. Möjligen drucknade han på återresan då änkan Malin upptas i borgarlängden året därpå. Malin ingår ett nytt gifte 1645 med borgaren Håkan Rehn som förpliktar sig i ett brev till svågern Mats Larsson den 26 juli 1646 att redligen uppehålla och förbättra hemmanet. 1648 var dock Malin åter änka. Avtalet mellan Mats Larsson och Håkan Rehn ledde efter deras död till en tvist mellan Malin och häradshövdingen i Österbotten Erik Tawaststierna som hade fordringar på Mats Larsson. Tvisten löses vid Svea Hovrätt 1666 där turer i arvskiftet efter Lars Henriksson berörs. Mats Larssons söner fänriken Josep Matsson i Uleåborg och gästgivaren Mickel Matsson som övertagit Hourula i Pyhäjoki, hade då förlikts med mostern. Malin Larsdotters son **Benjamin** Eriksson blir 1669 husbonde på hemmanet för vilket han gick ut som knekt 1678. Efter att ha varit på tåg till Ystad och Stralsund är han åter i Vojakkala 1683. På hemmanet K1 om $\frac{1}{4}$ mantal brukas 1 tunnland och $2\frac{3}{4}$ kappland åker samt 31 $\frac{1}{2}$ lass äng.

Lars Larssons änka Brita Jönsdotter redovisar sin hemmansdel om $\frac{1}{4}$ mantal till slutet av 1650-talet då sonen Jöns Larsson som varit knekt tar över. I tvisten med Erik Tawaststierna om hemmanet tecknar Jöns Larsson 1666 farfaderns bomärke. Brita Jönsdotter och sonen Jöns, som var svårt skuldsatta, besvarade sig 1673 över att borgaren Johan Jönsson i Torneå på grund av en fordran tagit deras del i Haukisaari pata. Jöns Larsson synes inte ha kunnat lösa sina skulder då hemmanet var öde 1678-1681 varefter det förvärvades av borgaren Per Planting. Vid karteringen 1681 betecknas hemmanet om $\frac{1}{4}$ mantal II och där brukas då 1 skälsland och $2\frac{1}{4}$ kappland åker samt 17 lass äng.

¹⁰ RA, Svea Hovrätt Huvudarkivet EVI a 2aa:229, Act. Nr 6.

Mustaparta och Liisa

Clemet Henriksson döms 1575 till böter för lönskaläge och tecknar 1576 som birkarl ett bomärke, överensstämmande med faderns signet, som förblir bomärke för det blivande Mustaparta. Clemet debuterar i tiondelängden 1583 och 1599 finns på hans gård om 1 mantal 2 hästar, 9 kor och 2 kvigor. Han benämns den 10 juni 1600 *Clemet Henriksson Tålk* när han kvitterar mottagandet av 10 daler för en resa han gjort med Clas Dubbin till Kolahus i Ryssland som tolk. Clemet Henriksson är länsman i Torne socken 1609 och sänds av socknen till Stockholm - möjligen som riksdagsman - för att inför överheten presenterar en skrivelse undertecknad i Torne den 1 juni 1613 där det anges hur missväxten påverkat sockenborna. Den ringa skörden åren innan hade enligt skrivelsen gått åt för att utfordra polska och irländska legoryttares hästar vilka förlagts i socknen inför Kolahuståget varför även utsädet förlorats.¹¹ 1613 fanns 3 drängar på gården: troligen Clemet, Nils och Henrik sedan brodern Jöns - född omkring 1577 - flyttat som måg till Kohkoinen i Kuivakangas. 1617 dömdes birkarlarna Jöns Clemetsson, Clemet Clemetsson, Mats Josepsson, Carl Josepsson och Knut Oravainen till vardera 40 mark i böter för att ha dragit upp i lappmarken och till Västerhavet innan kronans ränta blev uppburen.

Birkarlen Clemet Clemetsson redovisar hemmanet om 1 mantal 1615-1623 varefter han följs av brodern Nils - född omkring 1580 - som 1630 delar gården med brorsonen Henrik Clemetsson d.y. Henrik Clemetsson d.ä., som omkring 1627 gift sig med Anund Olofssons änka Karin, är då husbonde på Tulkkila i Armassaari, men bor som borgare och skeppare i Torneå.

Nils Clemetsson omnämns första gången 1614 då han döms till 40 mark i böter för att på tingsplatsen ha slagit sin granne Jöns Nilsson med ett öskar. Året därpå anklagas han vid landstinget i Torne för att ha dragit upp till Norge för tidigt och sedan fiskat i lag med lapparna vid Jukkajärvi. Där hade han mött sin bror Clemet och följt med honom till Ruonala varefter han med några lappkonor fört sin fars renar till Jukkajärvi. Nils innehar det blivande Mustaparta fram till 1644 varefter änkan Brita tar över. Borgaren Henrik Clemetsson d.ä. tog trots att han var svårt skuldsatt, bland annat på grund av lån hos rådmannen Johan Persson i Stockholm, över husbondskapet på hemgården 1650. Sonen Clemet, som var borgare i Torneå, tvingades 1658 att gå ut som knekt för hemmanet samtidigt som Josep Carlsson - möjligen son till Carl Josepsson - gick ut för en annan gård i Nedre Vojakkala. Clemet var från 1659 i Landskrona varifrån han i februari 1660 skickade ett brev till hustrun med följande lydelse:¹²

Gud med oss. Kärlig hälsn försänt med Gud allsmäktig, nu och alltid låter jag min Kära hjärtans hustru Malin Olofsdotter förmimma att jag är vid god hälsa och har gott och står mig väl och tackar högeligen Gud, jag haver bra en husbonde, beder där hos min kära hjärtans hustru ville skriva mig till med fändrik Hans Larssons hustru ty hon vill [...] till honom hit till Landskrona och jag är hos fändriken dagligen, hans hakeskytt, och försänder mig med denna fem riksdaler beder min kära hjärtans hustru att ingalunda ha någon sorgsak av min frånvaro ty jag för mig väl med alla saker och menar snart komma hem till er, hälsa min kära moder, syster samt andra goda vänner. Eder Gudi befallandes.

*Landskrona februari 1660
Clemet Hindersson i Nedre Vojakkala*

¹¹ RA, Topografica, Ständernas besvär, Allmogens besvär Västerbottens län, Torneå och Kalix socknar Råneå och Luleå tingslag.

¹² KrA, Regementsräkenskaper Infanteri Västerbotten 2:1, Regementslut 1660, fol. 134.

Clemet Henriksson och Josep Carlsson i Nedre Vojakkala blir vid mönstringen i Piteå den 8 mars 1663 placerad vid Torneå kopparbruk. Det är oklart när Clemet lämnade knekttjänsten men från 1665 ansattes han hårt av borgmästaren i Torneå Petter Johansson som under lång tid försökt få faderns skuld likviderad. Clemets son Henrik går ut som knekt 1676 och avlider året därpå i Åby fältläger. Efter ett tjugoorigt processande tvingades Clemet Henriksson 1687 att sälja hemmanet till Jöns Nilsson **Mustaparta** från Kiärsbäck sedan Clemets svågrar Abraham Torfastsson och Olof Olofsson Ollinen i Korpikylä inte förmått likvidera skulderna.¹³ På hemmanet om ½ mantal, betecknat Y vid karteringen 1681, brukas 2 tunnland och 2 ½ kappland åker samt 52 lass äng.

Henrik Clemetsson d.y. som 1630-1650 skattade för ½ mantal var född omkring 1612. Han redovisas med hustru fram till 1644 då han tvingas ut som knekt. Året därpå uppges han vara fattig och på gården finns bara legopigor fram till 1648 varefter bonde och hustru åter redovisas sedan Johan Israelsson 1647 gått ut som knekt för hemmanet. 1651 blir Hustru Elisabet, som synes ha varit Henrik Clemetssons änka, ägare. Från 1654 finns hon där med son, dotter och en dräng som synes vara Johan Israelsson som 1657 åter går ut som knekt samtidigt med borgaren Clemet Henriksson. En process vid Svea Hovrätt 1661 visar att Elisabet - **Liisa** - var dotter till den förre knekthövitsmannen Olof Bengtsson som 1611 gift sig med länsmannen Carl Eskilssons änka Eliana Ljungosdotter i Laivaniemi.¹⁴ Carl var son till kyrkoherden Eskil Anderson i Torneå och hans hustru Eliana synes ha varit dotter till kyrkoherden Ljungo Tomasson i Kalajoki.

Olof Bengtsson var från slutet av 1620-talet fram till sin död 1654 löjtnant vid Kajaneborgs fästning. Möjligen vistades också Elisabet vid Kajaneborg 1644-1648 emedan sonen Olof vid vintertinget i Nedertorneå 1656 uppges ha tjänat hos Olof Bengtsson i Kajaneborg vid denna tid. Johan Israelsson, som synes vara Elisabet Olofsdotters son från ett tidigare äktenskap, skriver som korpral från Nymunde skans den 7 november 1660 till *Min Gode vän Olof Henriksson boendes i Torneå socken o Åravasari*. Brevet avslutas med *Hälsa min kära moder samt alla goda vänner*. Hemmanet övergår 1668 till Olof Henriksson för att 1678 tas över av brodern Henrik. Successionen på hemmanet konfirmeras i ett uttalande på tinget i Torne socken den 28 november 1678 då en gammal person, Ella Clemetsdotter i Nedre Vojakkala, testamenterar sina tillgångar till brorsönerna Olof och Henrik Henriksson i Nedre Vojakkala som tack för att hon varit under sytningsskötsel hos dem. Hemmanet om ½ mantal betecknat Z vid karteringen 1681 brukar 3 tunnland, 6 skälsland och 3 kappland åker samt 45 lass äng.

Anders Clemetsson antogs 1641 som rustmästare i Österbottens regemente där han avancerade till kapten 1674 innan han slog sig ner i Uleåborg. Vid ting i Nedertorneå socken den 8 december 1662 frågade löjtnanten Anders Clemetsson efter något arv efter sin far som hans avlidna bror skulle ha mottagit och som skulle finnas inestående hos hans syster hustru Ingeborg. Det berättades dock att löjtnantens far varit fattig när han dog, men om det skulle finnas att fadern haft några utestående fordringar så skulle han få sin andel.

¹³ RA, Svea Hovrätt, Renoverad Dombok Västernorrland 9, fol.992-1015.

¹⁴ RA, Svea Hovrätt, Huvudarkivet, EVIa:2aa:190, (1661), akt. 17.

Familjerna på Oravainens stamhemman

Nilss Orffwaij, som upptas i bågälängden 1539, uppges ha anlagt den karsinapata som i 1681-års karta finns mellan Haukisaari och Sumisaari. Äldste sonen Henrik Nilsson redovisar 1543 hemmanet med ett gårdsgärde om 6 spannländ åker och 40 lass äng. På gården som värderades till 7 markland och 4 öresland fanns 21 kor 1553. Bågälängden 1546 anger att en bror tillkommit, troligen Nils, och 1652 upptas ännu en broder - Hans. Henrik Nilsson Oravainen blir 1556 ihjälslagen av Jöns Olsson Drucken varefter Nils Nilsson Oravainen tar över hemmanet som synes ha drivits i sambruk med brodern Hans.

Nils Nilsson Oravainen som torde ha varit född 1531 redovisar tiondet för stamhemmanet från 1557. Han synes ha varit länsman innan han från 1560 i omgångar till 1597 innehade fogdebefattningen i Torne, Kemi och Västersjö lappmarker samtidigt som han bedrev en omfattande handel. Tecknet i det signet han använde 1574 blev bomärke för Oravainen. Nils seglade årligen till Stockholm för att överlämna skattepersedlar och skinn inköpta för kronan samt för att avyttra egna varor. Att han var en burgen man framgår av flera omständigheter. En arkeologisk utgrävning 1919 vid Oravainens hemman ledde till ett av de största finska medeltidsfynden av bland annat mynt från tidigt 1400-talet. Bureus skriver i *Sumlen* att Oravainen var så rik på renar att ingen visste tal på dem. Hans egendom 1571 deklarerades till 1752 mark och 4 öre och i ladugården fanns då 3 hästar, 20 kor, 11 stutar, 6 får och 5 svin.

Nils Oravainen var trots sina förtjänster en maktfullkomlig fogde som två gånger avsattes från ämbetet, men hans kunnande gjorde att kronan snart tog honom till nåder. Då kung Sigismund förstått att Oravainens relation till danskarna på Nordkalotten gjort honom omöjlig skrev han från Warszawa den 26 april 1598: *Till vår tjänare och lappfogde i Wästerbotten Nils Oravain, eller den som nu i hans stad samma befattning haver*. Uppmaningen att Oravainen skulle avstå från otillbörlig handel i Finnmarken och inte lämna danskarna orsak till klagomål klingade ohörd då Oravainen redan den 20 februari 1597 avsatts på uppmaning från hertig Karl och troligen var död då brevet anlände. Det är oklart när Oravainen avlidit men en kvittens tecknad av *hovskrivaren* Jören Andersson i Stockholm den 10 oktober 1598 antyder att han då ännu var i livet då skrivaren anger att han *upptagit till Kungl. Maj:ts hovförtäring av ärlig, välaktad Nils Oravainen fordom lappfogd Bernfisk fem lispund*.

Nils Oravainen som hade många utomäktenskapliga förbindelser bötfälldes 1563, 1575, 1579 och 1586 för mökränkning och lönskaläge vilket visar att han de åren var ogift. På något ting frågade man honom om oäkta barn ska få arva som äkta varvid han enligt skrivaren svarat ja, *eftersom han själv har en hop med horungar*. Möjligen var någon av de *renkonor* Oravainen använde sig av i lappmarken hans oäkta döttrar. Att Nils och Hans Oravainen skulle ha haft bihustrur i lappmarken förefaller osannolikt med tanke på den mosaiska lag som då tillämpades. Oravains Inga och Botilla, som nämnts som Oravainens hustrur, var nog snarare *lappkonor* som ansvarade för renhjordarna och tillvaratog hans intressen i lappmarken. Vid inventeringen kronan gjorde i Tingevara den 20 mars 1600 hos Oravainens Inga och Botilla av Nils Oravainens tillhörigheter fann man 22 daler i pengar, närmare 4 kg silver i form av skedar, stop, kedjor, hängen och bälten samt ett stort antal tygbuntar; blågarnsväv, lärft, engelskt och halvengelskt, rysk vadmal och tysk packling i olika färger: svart, brunt, rött och rödrutigt. Kronan uppges vidare ha återtagit 1000 renar och ytterligare 82 renar uppgavs därutöver finnas hos Oravainens Botilla.

Nils Oravainens inomäktenskapliga barn från hans första gifte synes ha varit Henrik gift med kyrkoherdens i Kemi Lars Henriksson dotter Karin, Elin gift med Carl Josepsson och Karin som gifte sig med borgaren Hans Henrikson som innehade Purra i Mattila. Karin och Hans hade en son, Henrik Hansson som blev rådmann i Torneå, och tre döttrar varav en enligt ett rådstugsprotokoll gift sig med Anders Torfastsson. Den 27 juli 1657 uppger Anders på rådstugan att han varit svåger till salig Elias Olofsson vars änka Margareta Hansdotter gift sig med Casper Ekman. Carl Jöransson som blev sockenskrivare den 3 juli 1655 gifte sig med Britta Hansdotter och upptas 1656 i anslutning till Hans Henrikssons änka Karin. Som änka gifte sig Brita 1659 med Johan Jönsson Utter son till rådmannen Jöns Christoffersson. Anders Torfastsson ingick omkring 1656 ett nytt gifte med Nils Oravainens dotter Gertrud. I en tvist på rådstugan i Torneå den 5 februari 1679 mellan Casper Ekman och Anders Torfastssons son Nils uppger Casper att hans svärmor Karin hade haft en fordran på Nils Oravainen efter deras föräldrars arvskifte för 80 år sedan. Nils Nilsson Oravainen som enligt roteringslängden synes vara född omkring 1598 i Nils Oravainens gifte med Lucia Pålsdotter blir rådmann i Torneå.

Hustru Lucia och Herr Henrik Carelius

Ett brevfragment i fogderäkenskaperna av *hustru Lucia Salig Nils Oravainens efterleverska* till kamreren på Stockholms slott Lars Jönsson har följande lydelse:

Sammaledes käre fromme Lasse Jönsson är min ödmjuka bön till eder, det i vill göra väl och utspana vad min salig man har utborgat där i Stockholm eller i Uppsala och annorstädes i Sverige efter jag har inget besked därom, icke heller någon som därom rannsaka kan. Gud give eders fromhet någon kunskap därom hade, och sedan igenom skrift ville giva mig tillkänna, detta och sådant edert omak vill jag gärna förskylla efter min ringa förmögenhet. Item berättar Jöns Olofsson som är nu lappfogde, att han har antvardat och levererat eders fromhet och Knut Persson fem skeppund fisk till kronans behov och ingen sedel därpå fått, men hur därom vara kan gör väl och giv mig tillkänna, att jag måtte få något för mitt, ty jag och mina många små fattiga faderlösa barn behöver ganska väl. Härmed eders fromhet Gud befallandes med många lycksaliga nätter och dagar.

Handstilen i brevet är jämförlig med den i en kvittens av Henricus Michaelis Carelius den 22 december 1600. Henricus deltog 1599-1600 i den av kungen utsände delegationen med Arendt Josting som i lappmarken bland annat inventerade och konfiskerade delar av Nils Oravainens efterlämnade rikedomar. Han vistades 1600 en tid på Oravaisensaari som gäst hos Clemet Henriksson i väntan på att kunna segla till Stockholm. Henricus Carelius var 1593-1600 kaplan i finska församlingen i Stockholm, där Canutus Martini Carelius var kyrkoherde 1593-1600 innan han flyttade till Torne. *Herr Henrik* synes ha återvänt till Torne socken 1601 och står som husbonde på Oravainen 1602-1606 varefter han med Lucia och hennes son Nils flyttar till Övertorneå. Där blir han kyrkoherde 1607 efter en bitter tvist med *Herr Knut* i Torneå som beskyllt Hustru Lucia för att ha bedrivit hor med kyrkoherden Eskil Andersson och hans son Anders vilka båda avlidit 1595. Med tanke på att Anders Eskilsson 1592 gift sig med överste Hans Larsson Prewalks änka torde den påstådda förbindelsen med Lucia ha skett i början av 1590-talet. Möjligen vistades Lucia då i prästgården.

När uppteckning 1613 görs till Älvsborgs lösen har Henrik Carelius avlidits och *Hustru Lucia änka* upptas under Haapakylä. Vid uppteckningen 1619 av samtliga terminer antecknas för första terminen: *H Lucia änka 1, dräng 1. Denna var en prästänka här i socknen hade en stuga i skogen, och blev andra terminen gift uti Carlö i Österbotten.* Lucia synes 1614 ha gift sig med kaplanen Marcus Amundi som 1609-1613 var kaplan i Övertorneå. Han flyttade 1614 som kaplan till Kemi för att 1618 bli kyrkoherde i Carlö där han 1625 avsattes och med hustrun flyttade tillbaka till Kemi som möjligen var hustruns hemort. Marcus Amundi var 1633-36 kyrkoherde i Eura, 1637-38 i Urjala och slutligen 1638-49 i Säkylä där han avled svårt skuldsatt. Hustrun Lucia Pålsdotter, som upptas i Säkylä fram till 1647, uppges ha testamenterat sina tillhörigheter till maken.

Hans Nilsson Oravainen

Hans Nilsson Oravainen - i längderna 1552-1596 - synes ha haft samma kvinnosyn som brodern och bötfälls för lönskaläge 1563, 1583 och 1586. Han har inte lämnat några djupare intryck i längderna bortsett från att han vid sommartinget 1593 dömdes till 40 mark i böter för att med yxhammare ha slagit Nils Olofssons son i Vartosaari. Han omnämns sista gången 1596 som birkarl och änkan Anna redovisar hemmanet 1599. Hustru Karin i lappmarken, som uppgivits vara hans bihustru, torde snarare ha varit en av hans *lappkonor*. Namnsammanhangen antyder att Knut - född omkring 1575 - och Nils - född omkring 1587 - är söner till Hans Oravainen från olika ätenskap eller förbindelser.

Knut Hansson i Vojakkala, som 1605 bötfälls för lönskaläge, synes vara identisk med Knut Hansson Oravainen i Mikkolansaari som vid tinget den 22 juli 1611 får böta 20 mark för att ha lägrat Olof Anundssons oäkta dotter. Troligen hade Knut, som är birkarl 1617 och 1620, gift sig med en dotter till birkarlen Lars Nilssons på Hannukkala i Mikkolansaari men tidigt blivit änklings. Det som talar för detta är att det på Lars Nilssons gård upptas 3 hjonelag 1611 och att Knut 1619 är husbonde. Knut hade möjligen sålt sin andel i Oravainen till Carl Josepsson för att köpa in sig i Hannukkala.

Nils Hansson Oravainen, som var gift med Lars Henrikssons dotter Karin, benämns i längderna *Dumbe Nils* vilket antyder att han varit stum. Detta är möjligen orsaken till att han länge fick vänta på att få ut sin rättmätiga arvslott i hemmanet.

Uppdelningen av Oravainens stamhemman

Under 1500-talet och början av 1600-talet synes Oravainen ha varit en odelad gård där under Nils Oravainens husbondevälde ett patriarkaliskt storfamiljssystem tillämpats medan det efter hans död rört sig om en flerhövdad storfamilj bestående av svägerskor, söner, döttrar och mågar som tillsammans äger och brukar hemmanet. De bomärken Henrik Nilsson Oravainen, Carl Josepsson och Nils Hansson Oravainen använder ger en antydning om på vilka hemman de suttit. Likheter mellan det bomärke Henrik Nilsson tecknar fram till 1607 och märket som brukas på Lomakka - endast ett tvärstreck skiljer - antyder att också Lomakka ursprungligen kan ha ingått i Oravainens stamhemman.

Hjälpskattelängden 1599 visar att änorna Lucia och Anna var och en skattade 1 mantal. Lucia redovisar 4 hästar, 16 kor, 2 kvigor, 2 stutar, 1 ox, 5 får och 3 svin medan Anna har 2 hästar, 15 kor, 3 kvigor, 1 stut, 1 ox, 1 tjur, 4 får och 2 svin. Lucia efterträds i längden 1602 av Herr Henrik som står kvar som husbonde till och med 1607 då han efterträds av Henrik Nilsson Oravainen medan hustru Anna 1605 efterträds av Carl Josepsson som gift sig med Elin Nilsdotter Oravainen. Anledningen till att Anna, Lucia, Herr Henrik, Henrik Nilsson och Carl Josepsson tidvis redovisar delar av hemmanet torde inte innebära något annat än att de som huvudmän ansvarar för skatten – inte för ägandet.

Henrik Nilsson Oravainen skattar 1 mantal enligt bågälängden 1606, men enligt jordeboken 1617 har mantalet gått ner till $\frac{2}{3}$. Från 1619 får brodern Nils del i tiondet, men ännu 1620 redovisar Henrik boskapen bestående av 2 hästar, 10 kor, 2 kvigor, 1 ox, 5 får och 2 svin. Boskapen har året därpå delats så att Henrik behållit 1 häst, 5 kor, 1 kviga, 1 tjur, 3 får och 1 svin medan Nils fått 1 häst, 6 kor, 1 kviga, 2 får och 1 svin. Båda skattar då $\frac{1}{3}$ mantal vilket antyder att de delat sin arvslott i stamhemmanet. Carl Josepsson skattar 1 mantal fram till sin död 1628 varefter hemmanet delas mellan änkan Elin och Nils Hansson Oravainen som vardera får $\frac{1}{2}$ mantal. Nils Hansson hade då sedan 1620 figurerat separat i boskapslängden utan angivande av mantal. 1623 installerar sig Nils Nilsson Oravainen, Henrik Nilsson Oravainen och Carl Josepsson som borgare i Torneå medan Nils Hansson Oravainen med borgarnas tjänstefolk finns kvar på Oravaisensaari. På 1630-talet har ur Oravainens stamhemman utskiftats Palo och Karhakka och i början av 1640-talet tillkommer Nuoliniemi.

Alatalo

Nils Hansson Oravainen - *Dumbe Nils* - är fram till 1642 husbonde på Alatalo då han efterträds av änkan Karin. Av tvisten mellan Malin Larsdotter och Erik Tawaststierna framgår att Karin var dotter till Lars Henriksson. Hon övertar 1642 ett skuldsatt hemman där hon finns med en son och döttrar. Sonen Lars Nilsson Oravainen, som 1657 hade blivit husbonde på Alatalo, fick en kort husbondetid då han fyra dagar före påsk 1660 mördades av Per Olofsson Oukka i Nedre Vojakkala.¹⁵ På hemväg från ett husförhör hade Lars och Per kommit i bråk i närheten av Hustru Elisabets gård där hon hört Per ropa *kom och hjälp mig denna dombe och tjuveson vill dräpa mig*. Sedan Elisabet lyckats skilja dem åt följde Lars med till hennes gård där han för Josep Jöransson sagt sig inte vara värdig att kallas Lars Nilsson eftersom han var beskyldd för en *dombe och tjuveson*. När Lars begav sig hemåt hade Per Olofsson stått och väntat på honom varefter ett nytt slagsmål startat som slutade med att Lars blev skuren i livet och dog efter två dagar.

Lars Nilssons änka Karin, som i längderna redovisar Alatalo fram till 1667, gifte sig med Winick Mickelsson från Österbotten. Vid laga ting i Nedertorneå den 3 juli 1666 kände Winick till Lars Josepsson på Palo om ett laxfiske och en äng varvid det beslöts att Winick skulle behålla laxvattnet och ängen eftersom han besatt det gamla hemmanet. Av detta framgår att Alatalo och Palo ursprungligen ingått i Oravainens stamhemman. Winick uppges dock illa ha skött hemmanet under sin husbondetid varför det 1675 blev ödelagt.

¹⁵ RA, Renoverad Dombok Gävleborg 9, 1659-1660, Fol. 337.

1681 upptogs Alatalo, som då blivit kronohemman, av Nils Larsson Oravainen som i återkommande processer försökte återvinna ängar och fisken som pantsatts eller sålts ur hans fädernehemman. Vid karteringen 1681 betecknas hemmanet om ½ mantal A1 och uppges ha legat öde innan nuvarande åbo Nils Larsson uppbrukat 6 skälsland och 1 kappland åker samt 17 lass äng. På tinget i Nedertorneå socken den 29 mars 1697 tvistas åter om laxfisket vid Säikkä udde i Röyttä.¹⁶ Lars Larsson Palo och Nils Larsson Oravainen berättade hur Lars Larssons farmor - Elin Nilsson Oravainen som först var gift med Carl Josepsson och sedan med Lars Josepsson - i sitt trångmål 1650 pantsatte sitt laxfiske i Sellö Säikkä till en bonde i Limingo i Österbotten, för 120 daler. Laxfisket hade sedan övertagits av kyrkoherden Lars i Limingo. Rådsmannen Nils Andersson som hade andra hälften i Sellö Säikkä inlöste senare Mäster Lars del. Nämndens beslut efter flera gjorda intyganden blev 1) att hälften av detta fiske är Lars och Nils Larssons rätta arv och deras hemman tillhörande 2) Nils Larsson sitter på ett kronohemman, som inte tål att dess ägor avsöndras 3) Lars Larsson och Nils Larsson är berättigade till Sellö Säikkä laxfiske såsom rätta arvtagare under deras hemman.

Ylitalo

Nils Nilsson Oravainen, som från 1623 bodde i Torneå där han senare blev rådman, drev med legofolk gården i Vojakkala som låg i anslutning till Nils Hansson Oravainens hemman. Mantalet ökades 1632 till ½ och sedan han 1658 bland annat fått dombrev på ängsmark köpt av Josep Larsson höjdes mantalet till $\frac{2}{3}$. På gården fanns 2 hästar och 12 kor 1635 samtidigt som utsädet var 2 tunnor. Nils Oravainen överlät 1671 hemmanet till dottersonen Nils Andersson som var son till Anders Torfastsson i hans andra gifte med Gertrud Nilsson Oravainen. Skälet till överlåtandet synes ha varit att Anders Torfastsson ingått ett tredje gifte med rådmannen Jöns Mickelssons dotter Karin. Hemmanet om $\frac{2}{3}$ mantal, betecknat B1 vid karteringen 1681, sköts av Nils Oravainens legofolk som brukar 5 tunnland och 2 skälsland åker samt 100 lass äng.

Rådsmannen Nils Andersson upptas i mantalslängden för Torneå med hustru från 1679 till sin död 1699. Änkan Anna Arendtsdotter Grape hade enligt ett protokoll på rådstugan i Torneå den 23 augusti 1705 gift sig med kyrkoherden Olaus Halsius i Överkalix.

Palo

Carl Josepssons änka Elin Nilsson Oravainen synes omkring 1628 ha gift om sig med lappfogden Lars Henrikssons son Josep som då var anställd hos borgmästaren Könik Persson i Torneå. Josep flyttade 1629 till Norrköping med hustru Elin och troligen även hennes barn från första giftet. De upptas i Strandkvarteren där Josep gjorde sig känd som en vidlyftig skeppare.¹⁷ 1631 förde han på sin skuta om 18 läster krigsfolk mellan Norrköping och Stockholm. Den 14 februari 1633 krävdes han vid kämnärsrätten på betalning av ett oxhuvud vin (235 liter) han köpt året innan. Josep som då inte hade något att betala med erbjöd halva sin skuta utan alla redskap i pant vilket dock inte accepterades utan han krävdes att ställa löfte för betalningen. När han inte gjorde det sattes han i stadens gäldhäkte tills skulden reglerats. Under vistelsen i Norrköping redovisas gården i Vojakkala av hustru Elin.

¹⁶ RA, Renoverad Dombok Västerbotten 8a 1697, Fol. 517-519

¹⁷ Björn Helmfrid, Salomon Kraft, *Norrköpings Historia II, Tiden 1568-1655*, sid. 463-466.

Josep Larsson återvände till Torneå 1635 och pantsatte till Nils Oravainen den 5 september 1636 ängarna *Pappinsaari* och *Raufvasenniemi*, som var hans arvslott i faderns hemman.¹⁸ Gården i Vojakkala som stått på hustru Elin redovisas från 1635 av hennes son Josep Carlsson som där hade 1 häst, 1 sto, 6 kor och 1 kviga medan Josep Larsson hade 1 häst, 1 ko och 1 kviga i Torneå. 1637 upptas Josep Larsson med 5 personer och Josep Carlsson med två personer intill varandra i borgarlängden för Torneå. Samtidigt saknas djur på gården i Vojakkala och i Torneå har Josep Carlsson bara 1 häst och 1 ko medan Josep Larsson har 2 hästar, 6 kor och 1 kviga. Det är oklart varför djurbesättningen försvinner från Vojakkala men 1638 har Josep Carlsson blivit änking och gården i Vojakkala har samma år övertagits av Josep Larsson som där har 1 häst och 8 kor samt 1 häst i Torneå.

Josep Carlsson, som redovisas i Torneå från 1636, har 1644 gift sig med Kerstin Andersdotter Ulstadia. Kerstin som blivit änka 1652 gifte sig 1656 med Josep Carlssons tidigare kompanjon Abraham Abrahamsson - son till Abraham Larsson i Haparanda - men hon blev åter änka 1657. Den 10 september 1659 ville prästsonen Israel Nilsson från Övertorneå vinna burskap i Torneå. Eftersom han skulle gifta sig med en borgaränka - Kersin Ulstadia - blev han förskonad från burskapspengar, men gav 10 daler till kyrkan, och avlade sin borgared med rådmän Jöns Mickelsson som löftesman. Möjligen var Carl Josepsson, som 1658 gick ut som knekt i Nedre Vojakkala, och Henrik Josepsson (f.1651 d.1741) i Torneå söner till Josep Carlsson. Henrik Josepsson var far till sockenskrivaren och tingstolken Josep Henriksson som i likhet med sin son i samma profession använder efternamnet Brandt (Palo_{fi}).

1644 flyttar Josep Larsson med hustru tillbaka till Norrköping där de upptas i Strandkvarteret. Josep som åter är skutskeppare efterlämnar 1644 en kvittens med följande lydelse:

Jag undertecknad skutskeppare bekänner mig hava anammat och intagit uti redare Hans Perssons skuta av kronans proviant i Norrköping att leverera i Kalmar nämligen trehundra tunnor råg, etthundratjugo tunnor korn, smör etthundratjugotre lispund och tre marker, gårdekött och fläsk etthundraftio lispund, mattor sex dussin. Vilka förnämnda spannmål och partzeler, jag proviantmästaren härmed fullkomligen kvitterar av Norrköping den 26 oktober 1644.

Josep Larsson

Detta vittnar

Bomärke ~~HL~~

Inge Hemmingsson

Gården i Vojakkala var skriven på Josep Larsson fram till 1646 varefter den åter redovisas av hustru Elin som flyttat tillbaka och finns där med son och sonhustru 1649. Sonen *Lars Josepsson Oravainen* står från 1650 som husbonde på det skuldsatta hemmanet där hustru Elin tvingats att sälja sin andel i laxfisket vid Sellön. Josep Larsson som ännu 1650 upptas i Strandkvarteret med en legopiga begravs den 22 januari 1651 i S:t Olai församling i Norrköping. Efter dödsfallet uppvaktas sterbhuset av Joseps kreditorer. Vid kämnärsrätten presenterade rådmän Clas Nilsson den 10 februari 1651 en räkning på gods han med Josep sänt till Torneå att säljas och den 30 maj 1652 androgs i kämnärsrätten krav på 430 daler från flera borgare på salig Josep Larssons sterbhus som inte hade något mer i Norrköping att erbjuda än huset i Strandkvarteret för betalning av skulden.

¹⁸ HLA, Nedertorneå och Karl-Gustavs Tingslag FI:1, Inneliggande handlingar 1600-talet-1860-talet, Fol. 47.

Ordningsföljden i skattelängderna antyder att det hemman som senare benämndes Palo anlagts när hustru Elin flyttade tillbaka från Norrköping. Lars Josepsson Oravainen, som 1650 övertagit moderns andel i Oravainens stamhemman, synes ha haft en tung start då han, dels belastades av faderns skulder, dels uppgavs ha förlorat hälften av boskapen 1659. Efterhand sökte han återvinna fiskerätter som pantsatts och ängar hans hel- och halvsyskon tagit ut som arvslotter ur hemmanet. Syskonkretsen framgår då Lars Josepsson vid laga ting i Nedertorneå den 30 maj 1665 begärde att få inlösa ängar av sina svågrar Olof Olofsson (Niva) i Korpikylä, Jöns Jönsson (Matali) i Vitsaniemi samt Israel Nilsson och Henrik Mårtensson i Torneå. Israel hade fått ängarna genom giften med Josep Carlsson änka Kerstin Andersdotter Ulstadia medan Henrik Mårtensson blivit ägare genom sitt gifte 1649 med Hans Hansson Cores änka Anna som var dotter till Carl Josepsson.

Lars Josepsson är husbonde på hemmanet om ½ mantal som betecknas F1 vid karteringen 1681 där det brukas 3 tunnland och 2 kappland åker samt 50 lass äng. Tolvmannen Lars Josepsson kärade vid lagmanstinget i Piteå den 11 januari 1687 mot befallningsmannen Johan Remal, fullmäktig för borgaren Henrik Ersson i Torneå, angående ett laxfiske. Lars berättade att ett laxfiske vid Suensaari, som hans salig broder Josep Carlsson (skrivaren anger Carl Josepsson då han inte inser att de är halvbröder) för lång tid sedan ärvt ifrån hans hemman, av Joseps änka, eller sedermera man Israel Nilsson, förpantats till en borgare i Uhlå för 276 daler 12 öre. Fisket hade sedan övertagits av Henrik Ersson i Torneå, men när Lars Josepsson krävt att fisket skulle restitueras emot pantbeloppet hade Henrik dragit saken i långbänken vilket förorsakat Lars besvär och kostnader. Lars Josepssons brors änka *Kirsten Andersdotter* betygade vid tinget att Henrik Ersson flera gånger erbjudit henne 100 daler och en klänning om hon ville vittna falskt och gå bort från sanningen. Utslaget vid rätten blev att Lars Josepsson fick lösa in halva Rekokolken för det pantsatta beloppet. Vidare dömdes Henrik Ersson att betala 80 daler för att täcka Lars Josepssons kostnader i samband med tvisten.

Karhakka och Nuoliniemi

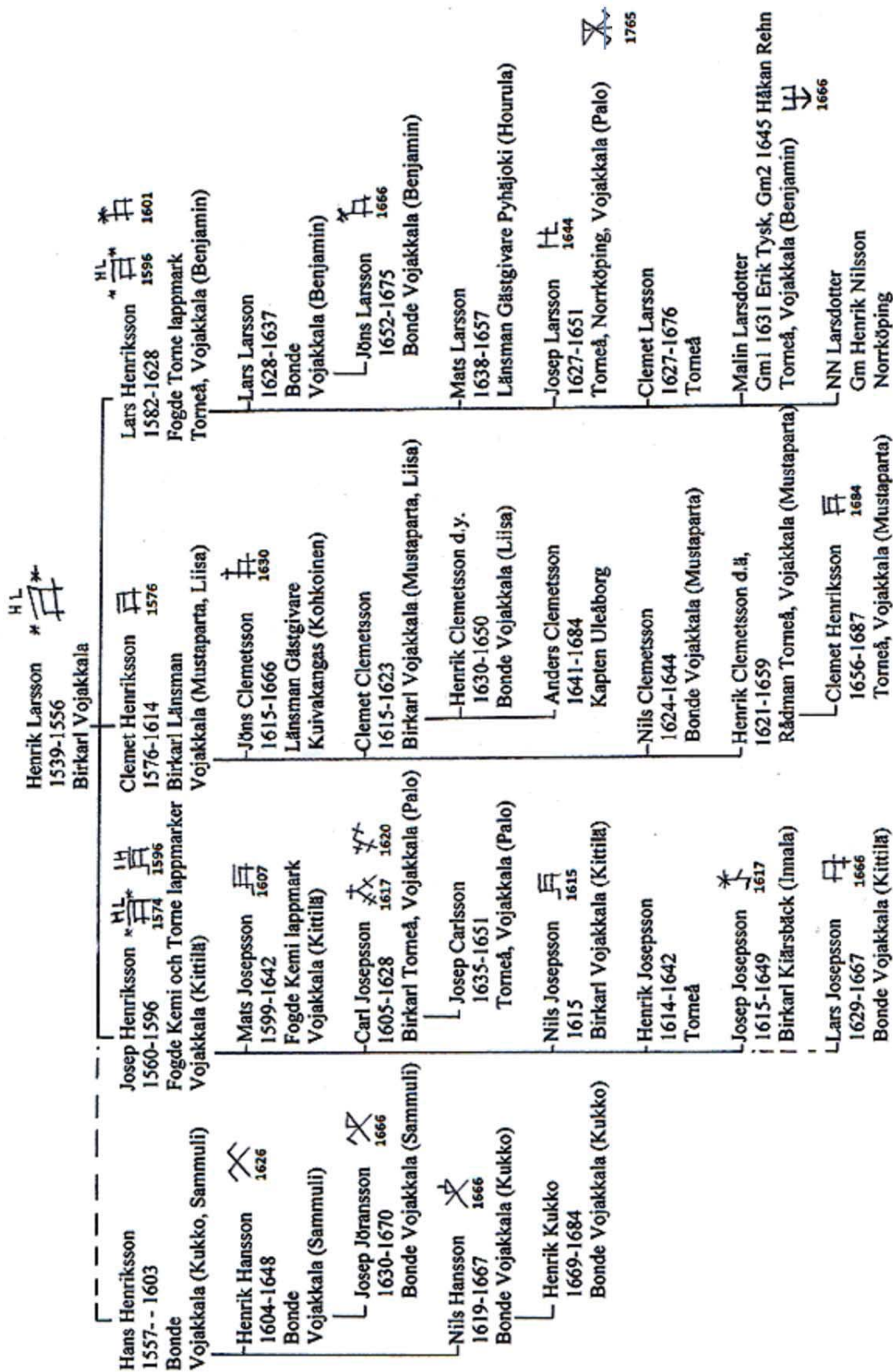
Henrik Nilsson Oravainen, som var gift med Karin dotter till kyrkoherden Lars Henriksson i Kemi, verkade som skeppare i Torneå från 1623. Henrik synes på 1620-talet ha varit installerad på den gård som senare benämns **Karhakka**. Namnet antyder att den kan ha anlagts i ett område tidigare beväxt med ungskog. Henrik Nilsson efterträds i borgarlängden 1631 av änkan Karin. Gården i Vojakkala som sköttes av legofolk fick 1632 mantalet höjt till ½. Hustru Karin redovisar 1636 i boskapslängden 1 häst, 1 föl, 1 tjur, 9 kor och 2 får i Vojakkala medan äldste sonen Nils på gården i Torneå har 1 häst och 2 kor. När mantalslängden upprättas 1638 är den 26-åriga Hans Henriksson Oravainen husbonde, men 1643 uppges han vara sjuklig och förlamad. Samtidigt flyttar brodern Nils till Vojakkala där han redan 1640 i tiondelängden upptas som unge Nils Oravainen på det blivande **Nuoliniemi**. Bröderna Hans och Nils delar i början av 1640-talet hemmanet och får vardera ¼ mantal. Brodern Lars Henriksson Oravainen tar samtidigt över gården i staden efter modern.

Hans Oravainen, som 1656 hade 1 son och 3 döttrar, efterträds 1674 av sonen Lars Hansson som 1678 går ut som knekt för hemmanet och återvänder till Vojakkala 1684. Vid karteringen 1681 betecknas Lars Hanssons hemman O1 och där brukas 2 tunnland och 6 skälsland åker samt 34 lass äng. 1720 har Lars Hanssons änka Anna Nilsdotter tagit över och därefter redovisas hemmanet 1721-30 av svärdottern Malin Jacobsdotter Husa som är hustru till knekten Johan Larsson Kolf eller Karakka som återvänder till hemmanet 1730. Malin avlider 1743 och Johan avlider 1769.

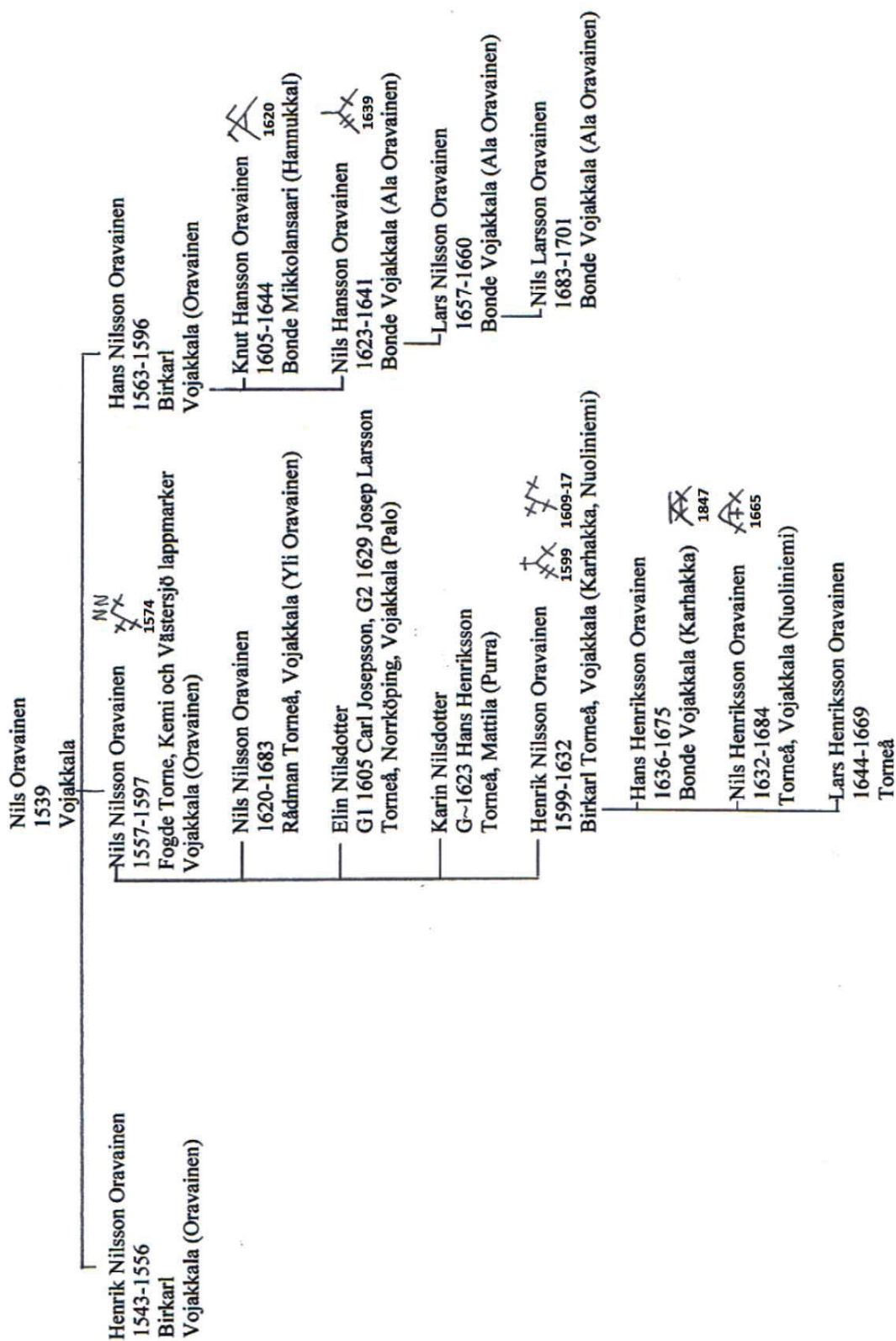
Nils Henriksson Oravainen, som synes ha haft 2 söner och 2 döttrar, förordnas vid vintertinget 1673 till uppsyningsman och hamnfogde vid Sandskär och Malörens strömmingsfiske. För sitt omak tilldelas han målsägandedelen av fallande sakören varför kan man förmoda att det var god ordning vid fiskeplatsen. Vid karteringen 1681 betecknas hemmanet G1 och där brukas 1 tunnland, 6 skälsland och 2 kappland åker samt 38 lass äng. Sonen Hans, som gått ut som knekt 1677 men efterträts 1679 av brodern Erik i roten Kolf, finns 1686 på gården med hustru, dotter, knekt och knekthustru. Erik Nilssons hustru Malin redovisas separat till 1697 då Erik Nilsson Nuoliniemi avslutat sin knektjänst. Den 3 mars 1703 vädjar han i ett brev till häradshövdingen att få lösa in ängar och fisken fadern pantsatt. Han hänvisar till en skrift utfärdad den 4 maj 1665 av fadern Nils Hindersson i Nedre Vojakkala konfirmerad med hans bomärke. I skriften anges att rådmannen Nils Oravainen för 105 daler som pant fått ängarna *Takanen*, *Wainio* och *Kylänsaari* i Karungi samt *Tironkari* i Vojakkala, dessutom hade Nils Henriksson pantsatt sin arvsrätt i lax- och sikfisket i Korpikylä.¹⁹ Denna egendom som skattemässigt ännu belastade Nuoliniemi ville Erik därför inlösa från Henrik Nilsson Karinen som då var husbonde på Yli-Oravainen.

Erik Nilsson Nuoliniemis hustru har dött 1713 och Erik finns med sonhustru på gården fram till sin död 1719. Hemmanet var utan åbo från 1717 för att upptas 1723 av Henrik Johansson Palm som 1722 gift sig med Ingeborg Olofsdotter från Lövånger. Henrik flyttar till Torneå där han är smed och Johan Johansson Palm finns på Nuoliniemi fram till 1728 då han gifter sig med Ella Jönsdotter Murberg och flyttar till Torneå där han är glasmästare. Abraham Johansson Palm som 1725 gift sig med Margareta Jacobsdotter Husa som dör 1739 är husbonde 1728-1742 varefter Malins bror Mickel Jacobsson Husa från Kukkola tar över Nuoliniemi. Hemmanet går därefter över till Mickels dotter Malin som gift sig med Johan Johansson Selvä. Anledningen till att änklungen Mickel Jacobsson Husa som var född 1698 kunde ta över Nuoliniemi var möjligen att hans mor Malin Nilsdotter var dotter till Nils Henriksson Oravainen eller Nuoliniemi.

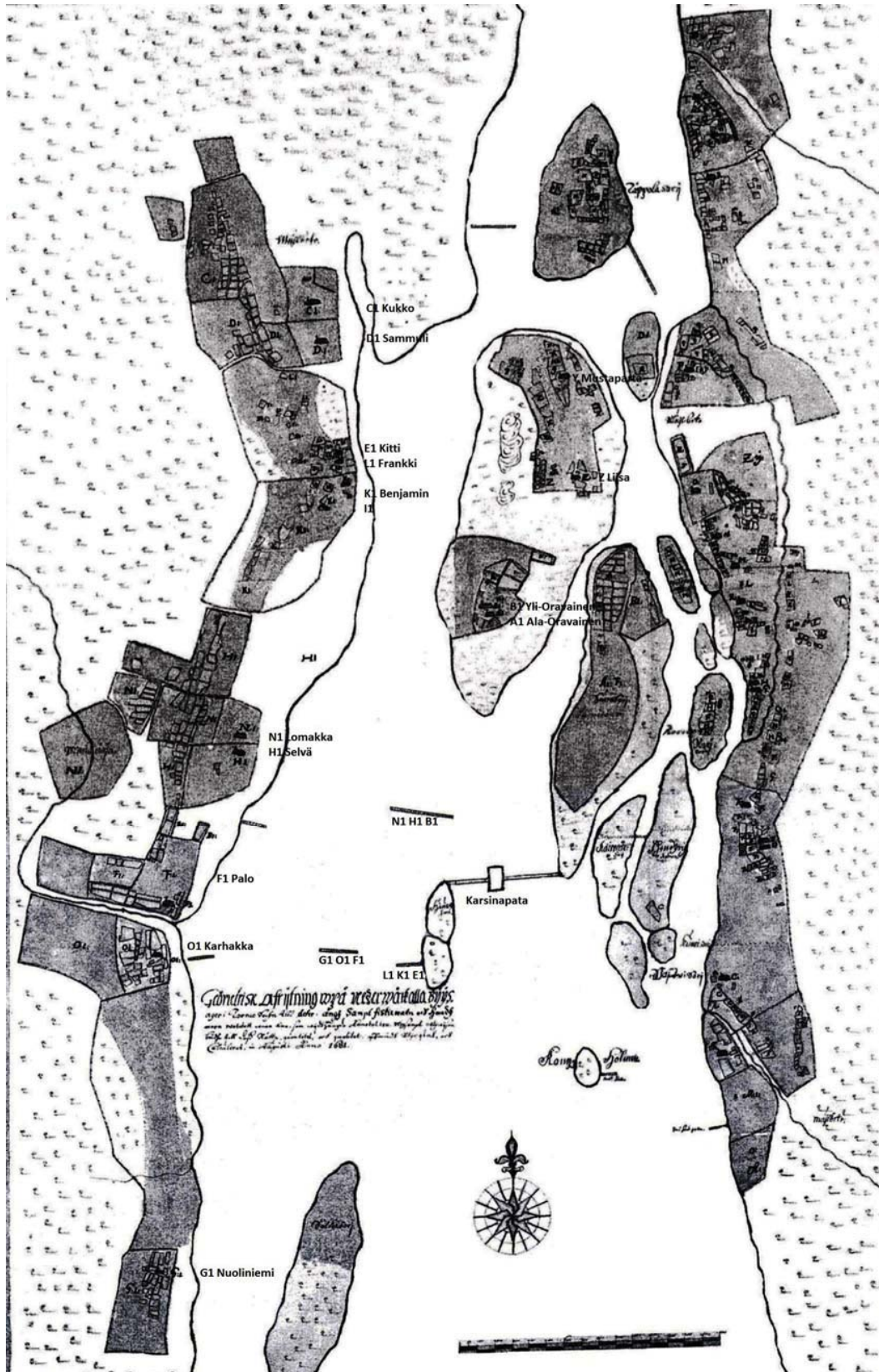
¹⁹ HLA, Nedertorneå och Karl-Gustavs Tingslag FI:1, Inneliggande handlingar 1600-talet-1860-talet, Fol. 2, 35.

Henrik Larssons släktkrets.

Nils Oravainens släktkrets.

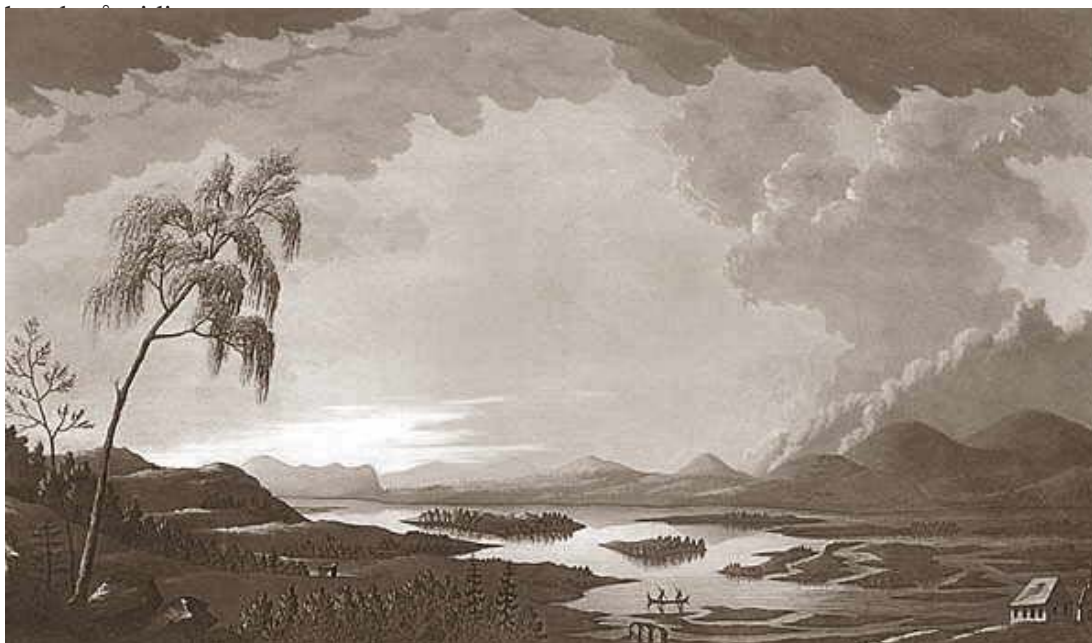

Hietaniemi gård

Östen Bucht

Författarens mormor Hilda Johansdotter Alanentalo-Taaveniku f 6/5 1873, d 15/1 1960. var på manslinjen ättling i rakt nedstigande led efter **Olof Mattsson, husbonde 1539-1589 på Hietaniemi gård i Koivukylä (Pirkokylä) mitt emot Helsingbyn (nuvarande Kaihnuunkylä).**

Hietaniemi var en, efter den tidens mått sett, välbärgad gård där Olof Mattsson år 1571 ägde 13 kor, 4 kvigor, 4 får, 5 lod silver, 2,5 lispund koppar och 5 mark tenn. Gården låg vid älven på den sandudde (nuvarande Kyrkudden) öster om den senare 1617 byggda kyrkan. Ännu enligt 1648 års geometriska jordebokskarta fanns där ett hemman öster om kyrkan. Rätt stora arkeologiska utgrävningar har gjorts där på 1990-talet (Thomas Wallerström (1995): "Norrbottnen, Sverige och medeltiden". Del 2 Bilagor med bidrag av Margareta Backe, Ulf Segerström och Maria Vretemark). Grävningarna har stött på rester av ett rökpörte, (gårdens vinterbostad), bitar av grönfärgat fönsterglas (waldglas), gårdens smedja, liksom rester av dess djurstallar. Djurben avslöjar att gården naturligtvis även haft hästar. Andra för gården naturliga fyndexempel är rester av rökugn, lergolv, brynen, knivar, spik, järnpilar, lock till kärl, fragment från kritpipor, bältesbeslag etcetera. Bl. a har en oval jordvall där man hittat några pilspetsar av järn tolkats fantasifullt som en försvarsanläggning. Vem man skulle ha försvarat mot anges dock inte. Älven var ju ingen statsgräns och den befolkning som bodde där på bägge sidor om älven var på ett eller annat sätt ättlingar av en och samma kainulais-etablering (hälsingar) som inträffat där ett antal

Skjöldebrand:Vy vid Hietaniemi

Med lite lokal sakkunskap om sjöfågeljakt kan en bättre gissning vara att den ovala jordvallen hade anlagts där i strandkanten som en permanent passplats för armborstjakt på svan. På höstarna kom nämligen flockar med hundratals svanar vilka veckovis rastade i det breda Hietaniemiselet. Om ett försvar mot eventuellt fientligt sinnade kareler hade varit motiverat så fanns det för sådan presumtiv användning Luppjo-klubben såsom ett av naturen format försvarstorn med svårforcerade klippavsatser. .

Apropå bynamnet Pirkokylä där ”pirko” är lika med björk..

Det lokala binamnet 'Pirkokylä' på Koivukylä framträder i uppgiften om Jöns Jönsson Pirkoi (Pirkoinen) från Koivukylä som omkring 1630 (enligt äldre, ej tillförlitliga, källor redan 1616) bosatte sig vid Kuoksusuanto (nuvarande Kuoksu). Jöns var till 1629 husbonde på Korpi gård i Koivukylä. Hans nybygge kom att kallas Pirkokylä efter Pirkoi(nen) som anger Jönses ursprung i Pirko(kylä), det hälsingska binamnet på Koivukylä. Jöns Jönsson upptas i mantalslängderna som husbonde på nybygget 1641-48. Pirkokylä blev det första nybygget som anlades ovan lappmarksgränsen. (Källa:Erik Johansson Kuoksus släktforskning)

Andra hälsing-influerade namn i Hälsingbyområdet är Päckilä (Bäckilä) efter den i bydelen dominerande bäcken som nu kallas Myllyoja. Luppio den kända kluppi-klubbformade midnattsolsberget i trakten tillhör samma namngrupp; därtill Nautapuoti efter den gamla fäbodetablering där Arent Grape byggde sin gård sedan han avvecklat sitt engagemang i bruksrörelsen. Vidare - Pukkulmi Bockholmen i selet utanför Koivukylä där byborna hade sina baggar sommartid. Ytterligare exempel är bergnamnen på östra sidan om älven såsom Huitaperi, Riisperi, Uksperi etcetera. Källa: Östen Bucht (2014): Birkarlar och norrgående hälsingar. Studier med fokus i norrländsk medeltidshistoria..

Samstämmigheten i dessa exempel på hälsing-influerade namn tycks vara lite väl stor för att allt ska kunna betraktas som tillfälligheter vilket gör att det sannolika hälsingska binamnet för exempelvis Alkkula kan vara just Alkullen.

2014.04.21
/Östen Bucht